

УДК 811.161.2'282.2

Мирослава ГНАТЮК

**ПІВНІЧНОЛЕМКІВСЬКІ ПЕРЕСЕЛЕНСЬКІ ГОВІРКИ:
АСИМІЛЯЦІЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗА ТВЕРДІСТЮ / М'ЯКІСТЮ
В КОНТЕКСТІ ГРАМАТИК С. СМАЛЬ-СТОЦЬКОГО Й Ф. ГАРТНЕРА**

Стаття продовжує публікації автора про сучасне говіркове мовлення лемків, переселених в західні області України з Північної Лемківщини (тепер Республіка Польща). На підставі особистих експедиційних діалектних записів простежено асиміляцію приголосних за твердістю / м'якістю в північнолемківських переселенських говірках у порівнянні із граматиками С. Смаль-Стоцького й Ф. Гартнера.

Ключові слова: північнолемківські переселенські говірки, граматики С. Смаль-Стоцького й Ф. Гартнера, асиміляція (уподібнення) приголосних за твердістю / м'якістю.

Вивчення уподібнення приголосних за м'якістю простежуємо в працях багатьох українських мовознавців різного часу, зокрема І. Зілінського¹, Л. Прокопової², Ю. Карпенка³ та в інших загальних чи спеціальних лінгвістичних публікаціях. Явище палаталізації в північнолемківських говірках почали описувати ще на початку минулого сторіччя. Найґрунтовнішу інформацію черпаємо із монографій І. Верхратського⁴, І. Зілінського⁵, праць польських дослідників З. Штібера⁶, Г. Фонтанського і М. Хомяк⁷, а також із багатьох інших праць, що стосуються досліджень у царині діалектної фонетики.

Ми ж ставимо собі за мету охарактеризувати м'якість приголосних у говірковому мовленні лемків-переселенців у контексті граматики мовознавців кінця ХІХ – початку ХХ ст. С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера. На підставі чотирьох видань їхньої шкільної граматики («Руска граматика» (1-ше вид. –

¹ Zieliński J. Opys fonetyczny języka ukraińskiego. – Kraków: Prace Komisji Językowej PAU, 1932. – №19. – S.134–137.

² Прокопова Л.І. Приголосні фонемі сучасної української мови. – К., 1958. – С. 50–53.

³ Карпенко Ю.О. Фонетика і фонологія сучасної української літературної мови. – Одеса, 1996. – С. 36–46.

⁴ Верхратський І. Про говор галицьких лемків // Зб. Філологічної Секції НТШ. – Т.V. – Львів, 1902. – С. 60–65.

⁵ Zieliński J. Opys fonetyczny języka ukraińskiego. – Kraków: Prace Komisji Językowej PAU, 1932. – №19. – S.134–137.

⁶ Stieber Z. Systemy konsonantyczne dawnej Łemkowszczyzny // Świat językowy słowian. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1974. – S. 468–474.

⁷ Фонтанський Г., Хомяк М. Граматыка лемківського языка. – Катовіце: Вид-во Шльонського університету, 2000. – С. 26–29, 32.

1893, 2-ге – 1907), 3-те зі зміненою назвою «Грамматика української мови» (1914) та 4-те «Грамматика української (руської) мови» (1928)), як також німецькомовну наукову монографію С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера «Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) sprache»⁸ і власних діалектних записів порівняємо наявний у граматиках щодо асиміляції за м'якістю матеріал із говірковим, встановимо такі спільні й відмінні моменти палаталізації приголосних, які зафіксовано в граматиках і обстежених північнолемківських говірках, але які не стали нормою сучасної літературної мови. Визначимо системні явища палаталізації в мовленні лемків-переселенців.

С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер були прихильниками фонетичного правопису⁹. Вони в жодному своєму виданні не подавали слів у транскрипції, тому не цілком послідовно й точно можливо простежити вимову слів української мови на рубежі ХІХ–ХХ ст. Однак уважаємо, що із тих правописних норм, що їх використовували мовознавці у своїх граматиках, також можна оцінювати, які саме асимілятивні процеси (уподібнення) відбувалися на конкретному історичному зрізі.

Самі ж граматики обґрунтували причини виникнення звукових змін у мові так: «Щоб бути зрозумілим, старається кожний вимовляти все так, як чує від других. Кожде молоде покоління вчить ся так рідної мови від дорослих. Та не завжди вдається нам вимовляти всі звуки цілком докладно... так, що мимохіть кладе на їх місце подібні та лекші до вимовлення звуку і отримання звукові... Колиж більшість народу упрощує вимову все на оден лад, то мусить згодом забути ся стара вимова і через вигіднішу нову заступити ся. В отсім несвідомім старанню, улекшити собі вимову, найбільше змін звукових беруть свій початок... Такі явища є різнородні і вони виступають звичайно з великою правильністю, бо основується на природнім устрою наших приладів мовних»¹⁰.

Асиміляція приголосних щодо м'якості, в основному, має регресивний характер. Відомо, що під асиміляційний вплив за м'якістю підпадають передньоязикові [д], [т], [дз], [ц], [з], [с], [н], [л] у позиції перед м'якими приголосними цієї групи, а в деяких випадках і перед губними¹¹. Це явище властиве практично всім українським діалектам та літературній мові¹².

Деякі мовознавці виділяють кілька ступенів палаталізації, зокрема у І категорії називають [д, т, н, л], у II – [с, з, ц, дз]¹³. Приголосні [д, т, н, л] пом'якшуються перед приголосними своєї групи повністю палаталізуються; перед консонантами [с, з, ц, дз] – меншою мірою, а перед усіма іншими нетвердими ([р], задньоязиковими, гортанним та губними) зовсім не пом'якшуються (як виняток О. Синявський називав: *відьма*, *боротьба*, пов'язуючи таку м'яку вимову із походженням слів). Приголосні II категорії [с, з, ц, дз] ширше здатні сприймати асиміляційний вплив – ступінь палаталізації

⁸ Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) sprache / von Stephan von Smal-Stockyj und Theodor Gartner. – Wien: Buchhandlung der Szewczenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, 1913. – 550 s.

⁹ Смаль-Стоцький С. Правописні непорозуміння. – Київ, 1914 (Відбитка журналу «Українська хата»). – С. 17.

¹⁰ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Грамматика української (руської) мови. – Вид. 4. – Львів, 1928. – С. 10.

¹¹ Прокопова Л.І. Приголосні фонемі // Сучасна українська літературна мова. Вступ. Фонетика / За заг. ред. Білодіда І. К. – Київ: Наукова думка, 1969. – С. 215–216.

¹² Дзєндзелівський І. Конспект лекцій з курсу української діалектології. – Ч.І. Фонетика. – Ужгород, 1965. – С. 111.

¹³ Прокопова Л.І. Приголосні фонемі сучасної української мови. – К., 1958. – С. 50.

наближається до категорії м'яких фонем, адже [с, з, ц, дз] пом'якшуються і перед приголосними своєї, і попередньої групи, і перед [р], і перед губними [б', п', в', м'], навіть у позиції, коли між приголосними, що підпадають під асиміляцію за м'якістю, наявний третій консонант (напр., *ос'тр'іу*)¹⁴.

У першому і другому виданнях «Рускої граматики» (1893) С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер констатували, що перед м'якими шиплячі і свистячі стають м'якими свистячими: *слід, прія́знь, кість, ро́зцвіт, мі́сьлю, ні́жці, несéш ся*, «бо ніхто́ не вимовляє – не сілу́ючи ся – таких слів так, як вони́ написані, але так, як лéкше для при́ладів мо́вних», тому вимовляємо: *сьлід, прія́знь, кісьть, ро́сьцвіт, місьлю, нісьці, несéсь ся*¹⁵. Із поданих прикладів можна зробити висновок, що граматики не розрізняли асиміляцію за м'якістю та за місцем і способом творення. Третє і четверте видання граматики уже вміщує дещо переосмислений опис асиміляції за м'якістю: не вказавши, які звуки можуть палаталізуватися, учені констатували можливість твердих приголосних у позиції перед наступним м'яким асимілюватися за м'якістю. Із наведених ілюстрацій палаталізуються, за С. Смаль-Стоцьким і Ф. Гартнером, [т'] перед [т'], [ц'] перед [ц'], [л'] перед [л']¹⁶.

Принагідно варто зазначити, що в перших трьох виданнях граматики і в самому тексті, і над прикладами проставлений наголос. Ця заувага може бути джерелом до написання ґрунтовного дослідження з акцентології української мови кін. ХІХ – поч. ХХ ст.

На підставі проаналізованих аудіотекстів у північнолемківських переселенських говірках послідовно виявляємо асиміляцію приголосних за м'якістю передньоязикових [д], [т], [л], [н], [дз], [ц], [з], [с] перед наступним м'яким цієї ж групи і [дз], [ц], [з], [с] перед наступним пом'якшеним.

У межах однієї групи палаталізація відбувається при поєднанні таких звуків: [д] перед [д'і] (*од':іл'ін'а* 'відділ', *од':іл'но* 'відокремлено, окремо'), [т'і] (*од'т'інити*), [т'а] (*од'т'ати*), [н'і] (*н'ід'ні'іб'ія* 'піднебіння'; *г'ід'ні', лад'ні, с'н'ід'ні'ї* 'нижній'; *дуд'ні'ти* 'гудіти'; *чуд'ні'ї* 'дивно'), [н'а] (*зах'ід'ні'ак, с'туд'ні'а; Вели'код'ні'а, з'руд'ні'а, д'ні'а* – Р.в.; *розвид'ні'атис'а*), [н'] (*полуд'ні'овий*), [л'і] (*н'ід'лі'сок* 'фіалка лісова (бот)'), [л'а] (*быд'л'а, быд'л'ата* 'худоба', *быд'л'ачкы* 'екскремент рогатої худоби', *ганд'л'ар* 'торгівець', *зад'л'а, д'л'а*), [л'у] (*ганд'л'увати* 'торгувати'); [т] перед [н'і] (*кут'ні'ї* 'кутовий (зуб)', *остат'ні'ї* 'останній', *предостат'ні'ї* 'передостанній', *пут'ні'ї* 'добрий', *самот'ні'ї* 'одинокий', *іс'тот'ні'ї* 'вагомо', *ок'рут'ні'ї* 'жахливо, страшенно'), [н'а] (*л'ім'ні'а* 'вода' 'вода кімнатної температури', *шат'ні'а* 'гардероб', *древу(і)т'ні'а* 'приміщення для дров', *роб'ім'ні'а* 'майстерня', *жит'ні'анка* 'солома житня', *пут'ні'а* 'відро дерев'яне'), [л'і] (*прес'в'ім'лі'ні'а* 'рентген, флюорографія'), [л'а] (*бут'лі'а* 'пляшка', *дом'лі'а* 'допоки', *пот'лі'а* 'до цих пір', *выс'в'ім'лі'ати* 'проекувати, показувати (кіно)'), [л'у] (*пет'л'уваний* 'питльований (хліб)'), [л'е] (*ат'лі'ета* 'атлет', *кот'лі'ет*), [л'] (*пет'лі'ована* 'борошно, мілко змелене'), [ц'і] (*от'ці'ї* 'священик (рел.) – мн.'), [ц'а] (*в'ім'ці'а, от'ці'а* 'священик (рел.) – Р.в.', *кут'ці'а* 'хлів для свиней – Р.в.'), [ц'] (*в'ім'ці'ове* 'батьки'); [л] перед [л'а] (*Гол'андийа* 'Голландія'), [л'е] (*гол'ен'дерчык* 'голландець'); [н] перед [д'а]

¹⁴ Там само. – С. 50.

¹⁵ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска грамика. – Вид. 1. – Львів, 1893. – С. 14.

¹⁶ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Грамика української мови. – Вид. 3. – Відень, 1914. – С. 12.; Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Грамика української (руської) мови. – Вид. 4. – Львів, 1928. – С. 11.

(*ме|ри(е)н'д|а* ‘їжа пастухів’), [т’і] (*ц’|вахы д|л|а т|он'т’і|ю* ‘дерев’яні дощечки для покрівель’), [н’і] (*д’|ї|ка на в|ы|дан’|і* ‘дівчина-наречена’), [ц’і] (*дере|в’ан’ц’|і* ‘черевики з дерева’), [ц’а] (*Ан’|ц’а* ‘Ганна’; Р.в. – *в’|ін’ц’а* ‘вінок’, *г’|ін’ц’а* ‘гонець’, *гре|б’ін’ц’а* ‘гребінець’, *зам’|і|шан’ц’а* ‘людина, яка живе не там, де народилася’, *з’в’|рін’ц’а* ‘звіринець’, *меш’|кан’ц’а*, *м’|і|зин’ц’а* ‘мізинець’, *м’|лін’ц’а* ‘жорна ручні (для зерна)’, *обар’|ан’ц’а* ‘бублик’, *хо’|ван’ц’а* ‘вихованець’, *чу’|жин’ц’а* ‘іноземець’, *шал’|ен’ц’а*), [ц’у] (*тан’|ц’у* ‘танець’, *тан’|ц’у|вати*), [ц’] (*Ван’|ц’о* ‘Іван’), [дз’і] (*ін’|дз’ін’ер* ‘інженер’; Д.в. – *б’|рын’дз’і* ‘сир овечий солоний’, *дз’ун’|дз’і* ‘людина млява, лінива’, *рін’|дз’і* ‘шлунок телячий’); [дз’а] (*б’|рын’дз’а*, *дз’ун’|дз’а*, *рін’|дз’а*); [з] перед [д’і] (*газ’|д’і|уство* ‘господарка’, *г’|воз’д’і|к* ‘гвоздика’), [т’і] (*роз’|т’і|к* ‘місце поділу дороги’), [н’а] (*же’|л’із’н’ак* ‘горщик кухонний (чавун.)’, *лаз’|н’а* ‘лазня’, *б’|лаз’н’а* ‘клоун – Р.в.’), [л’і] (*з’|л’і(у)|ст* ‘злість’, *ф’|ренз’л’і* ‘торочки’; *роз’|л’із|л’і* ‘німецький, нетривкий’; *роз’|л’і|чати* ‘розрізняти’; *нез’|л’і* ‘непогано’, *з’|л’і* ‘погано’), [л’а] (*мазак* ‘помазок (для гоління)’, *замерз’|л’акы* ‘бурульки льодяні (на деревах)’, *мерз’|л’ак*, *замерз’|л’ак* ‘людина чутлива до холоду’, *пенз’|л’а* ‘пензель – Р.в.’), [л’у] (*баїз’|л’у* ‘безлад – Р.в.’), [ц’а] (*мороз’|ц’а* ‘іній – Р.в.’), [ц’і] (*близ’|ц’і* ‘близнята’), [дз’і] (*з’дз’і|ватис’а* ‘знушатися’); [с] перед [т’і] (*пос’|т’і|л*, *с’|т’і|на*), [т’а] (*неш’|чес’т’(ц’)|а* ‘нешастя’, *об’|ійс’т’(ц’)|а* ‘садиба, двір’, *гос’|ц’(м’)|а* ‘гість – Р.в.’; *с’|т’|ати* ‘відтяти’), [т’] (*в’|шес’т’|ох* ‘вшістьох’, *Кос’|т’* ‘Костянтин’), [н’і] (*кус’|н’ір* ‘кушнір’, *роз’|яс’н’ін’а* ‘роз’яснення’, *с’н’|іг*, *с’н’іг|виц’а* ‘дощ зі снігом і вітром’, *с’н’|ідан’а* ‘сніданок’, *с’н’|іте* ‘зерно без зародків’, *запл’іс’н’іти* ‘запліснявити’, *с’н’|ідати*; *крас’|н’і* ‘гарно’, *нао’|мис’н’і* ‘навмисно’), [н’а] (*ка’|пус’н’ак*, *уро’|чыста* *п’|іс’н’а* ‘гімн’), [л’і] (*вис’|л’ід* ‘результат, наслідок (праці)’, *с’|л’ід*; *мис’|л’іти* ‘думати’; *дос’|л’і|уні* ‘буквальний’, *дос’|л’і|ю* ‘буквально’), [л’а] (*мас’|л’ак* ‘маслюк (*гриб*)’, *мас’|л’ар* ‘продавець масла’, *мас’|л’анка*), [л’у] (*с’|л’усар* ‘слюсар’, *мис’|л’у* ‘думаю’), [л’е] (*с’|л’е’пота* ‘сліпота’, *с’|л’епі|і* ‘сліпий, незрячий’), [ц’і] (*к’|ін’ски* *выс’|ц’і|пи* ‘скачки кінні’), [ц’а] (*часо’|пис’ц’а* ‘журналіст – Р.в.’); [ц] перед [н’і] (*ц’|н’ін’а* ‘туга’), [л’а] (Р.в. – *гыц’|л’а* ‘виловлювач собак’, *ш’|ниц’л’а*).

Асиміляцію приголосних за м’якістю зафіксовано лише в середині морфем. На стиках морфем вона, як правило, не відбувається. Винятками є деякі слова, у яких кінцевий *д* префіксів *від-*, *під-* перед *д’*, *т’* та кінцевий *з* префіксів *з-*, *роз-*, *без-* перед *з’*, *с’*, *й* зазнає асиміляції за м’якістю¹⁷. Із ілюстрованого діалектного матеріалу можна побачити, що в лемківських переселенських говірках [д], [з] перед зазначеними вище м’якими приголосними на зіткненні морфем також асимілюється: *од’|:і|литу*, *п’|ід’|т’ату*, *од’т’а|нуту*, *з’с’і|датис’а* тощо.

Прогресивну асиміляцію за м’якістю приголосного *с* в колишньому прикметниковому суфіксі *-ьsk-* після м’яких приголосних зафіксовано в більшості українських говорів і літературній мові: *коростеньскыи* → *коростен’скыи* → *коростен’с’кыи*. За аналогією зазнали пом’якшення *з*, *ц* у суфіксах *-zk-*, *-ck-*, що внаслідок асимілятивних змін виникли на основі *-sk-*¹⁸. Отже, приголосні *с*, *з*, *ц* перед [к] у суфіксах *-ськ-*, *-зьк-*, *-цьк-* пом’якшилися під впливом попереднього м’якого приголосного. У граматиках С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер зафіксували написання прикметників із суфіксом *-ск(ий)* поряд із *-ськ(ий)*: *віденський*, *сербський*, *цісарський*, *галицький*, *грецький*, *батьківський*,

¹⁷ Дзедзелівський Й. Конспект лекцій з курсу української діалектології. – Ч.І. Фонетика. – Ужгород, 1965. – С.111.

¹⁸ Історія української мови. Фонетика / За ред. Жовтобрюха М.А., Русанівського В.М., Скляренка В.Г. – Київ: Наукова думка, 1979. – С. 222.

королівський, європейський і віденський, сербський та ін.¹⁹. Якщо в перших двох виданнях граматики (1893, 1907) автори звернули увагу на написання цього суфікса у словах, то в останніх – уже цього не знаходимо. У досліджуваних північнолемківських говірках не було зафіксовано прогресивної асиміляції щодо м'якості [с] у прикметниковому суфіксі *-ск-* після м'яких сонорних приголосних [л'], [н'], [р']: *ан'гел'ський* 'англійський', *ап'тыкар'ський* 'аптечний', *ла'тин'ський*, *ко'вал'ський*, *л'ін'ск'ий* 'торішний', *пол'ський*, *с'вин'ський* 'свинський', *тарно'п'іл'ський*, *йангол'ск'ий* 'ангельський'. Зауважмо, що під впливом літературної мови в діалектоносіїв спостерігаємо уже спорадично і паралельне вживання форм із суфіксом *-с'к-*: *укра'їн'ський* і *укра'їн'ський*.

С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер у граматиках подали тільки лексеми, у яких асиміляція за м'якістю стосується приголосних *с, з* (деякі слова походять із *г*), *ц* (деякі – із *к*) перед наступним м'яким *п, в, м + і, я* (первісно з *ен*): *сьнів*, *сьвідок*, *сьвіт*, *сьміх*, *цьвіт*, *зьвір*, *зьвізда*, *сьвятій*²⁰, *цьв'яшок*²¹. Оскільки, за спостереженням С. Смаль-Стоцького і Ф. Гартнера, *п, в, м* утворюються губами, то в таких словах *с, з, ц*, які артикулюємо язиком, безпосередньо вимовляємо перед *ї, я*²². Граматисти вважали, що причину такого пом'якшення слід, в основному, шукати в історичній та порівняльній граматиках²³.

В обстежених північнолемківських говірках переселенців палаталізацію [дз], [ц], [з], [с] зафіксовано дещо ширше, а саме в поєднанні таких звуків: [дз] перед [в'ї] (*дз'в'ін*, *жоўты дз'в'іночки* 'наперстянка великоцвітна (бот.)'); [ц] перед [в'ї] (*ц'в'іт*, *ц'в'іток*, *ц'в'ірчок* 'цвіркун'; *оди'в'істи*), [в'а] (*ц'в'ак*, *ц'в'ашкы* 'цвях'); [з] перед [б'ї] (*з'б'іти* 'про молоко', *з'б'ір* 'сходка', *з'б'іж'а* 'зерно'), [в'ї] (*з'в'істити*, *з'в'ідати* 'спитати', *з'в'ір*, *з'в'ірина*, *з'в'іздар* 'астроном', *з'в'ізда* 'зоря', *з'в'ідалник* 'знак питання'), [м'ї] (*з'м'іна*, *з'м'ітати*), [р'ї] (*з'р'ікатис'а*, *з'р'ілий*), [г'ї] (*з'г'іришитис'а*); [с] перед [п'ї] (*с'п'іў*, *с'п'івак*, *с'п'ід'низ*', *с'п'іўбе'с'ідник*, *с'п'іл'нота*; *с'п'ід'ній* 'нижній', *с'п'ішній* 'швидкий'; *ус'п'ішно*), [в'ї] (*с'в'ідоцтво*, *пос'в'ідка*, *с'в'ітелко*, *с'в'іжина*, *с'в'ічка*; *с'в'іжий*, *с'в'ітовий*; *зас'в'ідчыти*), [в'а] (*с'в'аченина* 'пасха, освячена в кошику', *с'в'аточний*), [м'ї] (*вис'м'іўван'а* 'висміювання', *зас'м'ічений* 'засмічений', *с'м'іт'ниско* 'смітник', *с'м'іт'а* 'сміття', *ус'м'іх* 'посмішка', *нес'м'ілий*, *с'м'ілий*), [х'ї] (*с'х'ід*), [к'ї] (*с'к'іл'ко*).

Зауважмо, П. Житецький уважав, що найбільш здатним до асиміляції за м'якістю є приголосний [с]²⁴. Тому й очевидна з наведених вище прикладів сполучуваність *с* не лише із передньоязиковими, а й деякими губними та задньоязиковими. Властивою для досліджуваних переселенських говірок є дорсально-палатальна вимова [з'], [с'], [ц'], [дз'], яка не є притаманна літературній нормі, але в лемківських говірках послідовно зберігається у мовленні всіх поколінь, підтримана такою ж артикуляцією в надсянських і наддністрянських говірках²⁵.

¹⁹ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматика. – Вид. 1. – Львів, 1893. – С. 31; Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматика. – Вид. 2. – Львів, 1907. – С. 35.

²⁰ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматика. – Вид. 1. – Львів, 1893. – С. 18.

²¹ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматика української мови. – Вид. 3. – Відень, 1914. – С. 18.

²² Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматика. – Вид. 1. – Львів, 1893. – С. 19.

²³ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматика. – Вид. 1. – Львів, 1893. – С. 18.

²⁴ Прокопова Л.І. Приголосні фонемі сучасної української мови. – К., 1958. – С. 51.

²⁵ Див. детальніше: Гнатюк М. Потенціал дорсально-палатальної вимови в північнолемківських переселенських говірках // Діалектологічні студії.10 / Відп.ред.

У двох останніх перевиданнях граматики (1914, 1928) бачимо, що, зберігаючи основну текстову частину попередніх граматики, С. Смаль-Стоцький і Ф. Гартнер доповнили їх ґрунтовнішими науковими поясненнями, не висвітлювали вимову суфікса *-ськ-*, в поодиноких випадках замінили ілюстрації тощо. На нашу думку, весь базовий матеріал мовознавці подали в першій «Рускій граматиці» і впродовж перевидань, в основному, дотримувалися своїх поглядів щодо асиміляції за твердістю / м'якістю.

Отже, в шкільній граматиці С. Смаль-Стоцького та Ф. Гартнера, що витримала чотири видання та науковій німецькомовній²⁶ асиміляцію за м'якістю зафіксовано в словах, де палаталізуються *з, ц, с* перед наступним пом'якшеним *п, в, м* та *с* перед [г'], [ц'], [л']; звернено увагу на подвійне написання прикметників із суфіксом *-ск(ий)* поряд із *-ськ(ий)*. У досліджених північнолемківських переселенських говірках виявлено щодо палаталізації приголосних такі закономірності поєднання приголосних: передньоязикові приголосні перед наступним м'яким своєї групи, а також [дз], [ц], [з], [с],[р], губними [б], [п], [в], [м], задньоязиковими [к], [х] та гортанним [г] піддаються асиміляції за м'якістю; у основному, відсутня прогресивна асиміляція щодо м'якості [с] у прикметниковому суфіксі *-ськ-*, хоча спорадично мовці паралельно вживають форми із суфіксом *-ськ-*, що свідчить про щодалі значніший вплив нормативної української мови.

Мирослава Гнатюк

Северолемковские переселенческие говоры: ассимиляция согласных за твердостью / мягкостью в контексте грамматик с. Смаль-Стоцкого и Ф. Гартнера

Статья продолжает публикации автора о современной диалектной речи лемков, переселенных в западные области Украины из Северной Лемковщины (теперь Республика Польша). На основании личных экспедиционных диалектных записей прослежена ассимиляция согласных за твердостью / мягкостью в северолемковских переселенческих говорах в сравнении с грамматиками С. Смаль-Стоцкого и Ф. Гартнера.

Ключевые слова: северолемковский переселенческий говор, грамматика С. Смаль-Стоцкого и Ф. Гартнера, ассимиляция согласных за твердостью / мягкостью.

Myroslava Hnatyuk

North lemko migrant dialects: assimilation of consonants for hardness / softness in the context of s. Smal-Stocky and F. Gartner's grammars

Assimilation of consonants for hardness / softness in the north lemko migrant dialects is analyzed. Comparative description of present assimilation after hardness and softness in dialectal material with S. Smal-Stocky and F. Gartner's grammars is carried out. The similar and the difference features of consonants of palatalization which are fixed in grammars, migrant dialects and the normative Ukrainian are set.

Key words: northern lemko resettlement dialects, assimilation of consonants for hardness / softness.

П. Гриценко, Н. Хобзей. – Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАНУ, 2015. – С. 128–134.

²⁶ Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматица. – Вид. 1. – Львів, 1893. – 175 с.; Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Руска граматица. – Вид. 2. – Львів, 1907. – 242 с.; Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматица української мови. – Вид. 3. – Відень, 1914. – 202 с.; Смаль-Стоцький С., Гартнер Ф. Граматица української (руської) мови. – Вид. 4. – Львів, 1928. – 209 с.; Grammatik der Ruthenischen (Ukrainischen) sprache / von Stephan von Smal-Stocky und Theodor Gartner. – Wien: Buchhandlung der Szewczenko-Gesellschaft der Wissenschaften in Lemberg, 1913. – 550 s.